

Folkevisens sprog: daterings- og proveniensproblemer¹

Af Poul Lindegård Hjorth

Det er glædeligt at se, at der til stadighed er livlig aktivitet inden for folkeviseforskningen. Men rigtignok bevirker det, at den, der blot befinder sig i periferien, har svært ved at følge med. Det er min situation; jeg har interesseret mig for folkevisen i mange år, men har aldrig haft lejlighed til at specialisere mig i den (og for resten heller ikke i noget andet). På den baggrund vil jeg gerne tage et forbehold eller, om man vil, forlods give en undskyldning: det er meget sandsynligt, at jeg har overset vigtige forskningsresultater fra de senere år. Belysende for min situation er det, at det ene og alene skyldes kollegers venlige omsorg, at jeg har stiftet bekendtskab med David Colberts *The Birth of the Ballad* og med Bengt Jonssons gigantiske, endnu uafsluttede afhandling i Sumlen 1989 og 1990-1991, *Bråvalla och Lena*. Det har været en meget stor oplevelse for mig at lære Colberts og Jonssons værker at kende. Tilmed har de – i relation til det forbehold, jeg nys tog – tjent mig til en smule beroligelse, for i det væld af litteraturhenvisninger, som de bringer, har jeg kun mødt ganske få henvisninger til sproglige behandlinger af folkevisen, som jeg ikke kendte (hvorimod jeg, opmuntrende nok, har savnet nogle stykker, som jeg kendte).

Der er jo det – i al fald ved første øjekast – ejendommelige forhold ved forskningssituationen, at behandlinger af folkevisen under sproglig synsvinkel er såre få. Disse få bliver der til gengæld slidt hårdt på, de påberåbes eller citeres gang på gang. Det drejer sig først og fremmest om følgende:²

Brøndum-Nielsens magisterforelæsning fra 1910 om de danske folkevisers betydning i sproglig henseende, Elias Wesséns provföreläsning fra 1927 om de nordiske folkevisers sprogform, Agnes Agerschous afhandling fra 1943 om oprindelige træk i dansk folkevisesprog og Peter Skautrups kapitel om folkevisesproget i bd. 2 (1947) af hans store sproghistorie. På det sidste synes også Aage Jørgensens artikel om folkevisesproget med særligt henblik på DgF 239 Møens Morgendrømme på vej til at erobre sig en plads i kanon.

Om kapitlet i Skautrups sproghistorie siges det jo ofte, at det ikke byg-

ger på selvstændig forskning. Det er da rigtigt, Skautrup udnytter fx i høj grad Agnes Agerschous afhandling, men heri er der absolut intet odiøst; Skautrup har ikke skullet (eller villet) problematisere gængs opfattelse, men skrive en oversigt over, hvad man mente at kunne sige, og det har han gjort, kyndigt og velafvejet.

Men det er Brøndum-Nielsen og Wessén, der har tildraget sig størst interesse, for så vidt angår Brøndum-Nielsen ikke mindst, når det gælder dateringsspørgsmål; ham vil jeg derfor vende tilbage til om lidt.

Inden da vil jeg dog gerne opholde mig et øjeblik ved det forhold, at filologen vis-a-vis folkevisen kan få den ikke ubetinget behagelige oplevelse at være anbragt i en anden position end den, han egentlig har redskaber til at klare. Han kan beskrive tekster og forhold mellem tekster (således som det inden for folkevisecområdet så fremragende er blevet illustreret af Agnes Agerschou i den store afhandling om Vedels behandling af tekster i Hundredvisebogen³). Men han befinder sig på lige så gyngende grund som – vel at mærke – alle andre, når han forsøger at udtale sig om folkevisens forhold i en periode, hvor den ikke har afsat sig skriftlige spor; med andre ord: han har meget små chancer for at sige noget sikkert, når det gælder noget så centralt som folkevisegenrens eller den enkelte folkevises alder.

Nu gør jeg så alligevel et forsøg. Som optakt hertil må det være rimeligt at præcisere problemstillingen: Det er hævet over tvivl, at folkevisegenren som sådan er middelalderlig; det viser de bevarede stumper fra det 15. århundrede. Spørgsmålet er blot (om man så må sige), hvor langt man kan nå tilbage.

Folkevisens personnavne som dateringskriterium

Det er uimodsigeligt, at der i visernes sprog indgår elementer, som tager sig meget arkaiske ud. I parentes bemærket er det også påfaldende, at en del dårlige rim i viserne kan reddes, hvis de føres tilbage til en ældre sprogform. Det forhold lader jeg ligge i denne omgang, men arkaismerne i det appellativiske ordforråd siger jeg lidt om til sidst. Undersøgelser på dette felt vanskeliggøres i høj grad af, at den ordbog over folkevisesproget, der skulle være kommet som afslutning på DgF, aldrig blev til noget. I øvrigt er det nu om stunder velkendt, at de arkaiske ords værdi som beviser for genrens høje ælde ikke kan accepteres uden nærmere

prøvelse; deres forekomst kunne fx skyldes, at viserne er digtet i egne af Norden, hvor disse ord stadig var levende, eller at visesproget som helhed har modtaget tilskud fra forskellige nordiske dialekter.

I denne situation må det være nærliggende at prøve, om man kan nå resultater inden for et mere begrænset felt, nemlig visernes navnestof; det kunne evt. udgøre så godt et dateringsgrundlag, som man overhovedet kan gøre sig håb om at opnå. Navnestoffet kan sættes i relation til middelalderlige kilder, her har vi en efter omstændighederne meget pålidelig målestok: vi kender middelalderens navne fra daterede og lokaliserede kilder, diplomer o.l. Hvis det nu kan vises, at folkevisen rummer navne, der tidligt uddøde på dansk (eller nordisk) grund, ville denne påvisning veje tungt i diskussionen om genrens alder.

Det er så oplagt en idé at undersøge folkevisernes navnestof, at man kan undre sig over, at ikke flere har gjort noget ved det. Det mig bekendt hidtil eneste forsøg¹ på en sådan undersøgelse er den kortfattede behandling, der indgik i Brøndum-Nielsens magisterforelæsning. Det pågældende afsnit citeres her efter genoptrykket i *Studier og Tydninger* (1951), s. 3-4:

Foruden Folkevisernes almindelige Ordforraad (Fællesnavne) bør ogsaa deres Egennavne, særlig deres Personnavne, tages med i en sproglig Undersøgelse. Ganske vist vexler Navnene i Viserne i høj Grad, dog i det væsentlige saaledes, at et Navn fra én Vise kan overføres til en anden; sjældnere forvanskes de helt eller fortrænges af afgangne yngre Navne. Som Grundlag for en Prøveundersøgelse er her valgt det første halve Hundrede af SVEND GRUNDTVIG'S store Samling Trylleviser (2. Bind af »Danmarks gamle Folkeviser«); man finder her særlig følgende Mandsnavne: *Ulver, Germand, Tønne, Aage, Algut, Peder, Karl, Svend, Øgler, Villemand, Alvar, Lave, Bonde, Oluf, Iver, Magnus, Torved, Harald, Orm, Nielaus, Henrik, Hildebrand, Tord, Haagen, Thi(de)mand, Fiandal* el. *Findel, Sti, Elling, Bjørn, Ville, Folmer* – alle Navne, der kendes paa dansk Grund lige fra det 11.-12. Aarhundrede.

Og sammenligner man disse Navne med danske Stednavne, viser det sig, at ikke mindre end to Trediedele af dem findes i saadanne danske Stednavne, der er sammensatte med *-torp* som sidste Led, saaledes – med gamle og nye Former mellem hinanden: *Ger-muntorp, Tonnætorp, Aagerup, Algustorp, Pederstorp, Karlstorp, Svenstrup, Økelstorp, Lautrup, Bondetorp, Olafstorp, Ormstorp,*

Nielstrup, Henrikstorp, Tordetorp, Hakonatorp, Stistrup, Biørnætorp, Villerup, Folmerstorp. Og med Hensyn til Stednavne af denne Art har SIG. NYGAARD i (Dansk) Historisk Tidsskrift (7. Række 1. Bind) vist, at de maa henføres til Tidsrummet 1100-1300. Hvad endvidere den Trediedel af de nævnte Personnavne angaar, der ikke forekommer i Stednavne paa *-torp*, saa er igen flere af dem saa gamle, at de synes at være gaaet ud af Brug med det 13. Aarhundrede: *Ulver* (der findes i Stednavnet *Ullers-lev*, ifølge Nygaards og Johs. Steenstrups Undersøgelser et Stednavn af den ældre Danelse), *Villemand, Torved* (= *Thorwarth?*) og *Fiandal* eller *Findel* (= *Finnulf?*).

I denne vilkaarligt valgte Prøve peger Navnene altsaa temmelig afgjort tilbage til Tiden før 1300, hvad der stemmer vel med hvad det øvrige Ordforraad viste.

Som det ses, er dette jo ikke mere end nogle antydninger på grundlag af en stikprøve, og mere kunne man vel heller ikke med rimelighed forlange i en magisterforelæsning, en udmærket, fortsat inspirerende magisterforelæsning. Men disse bemærkninger er kommet til at spille en betydelig, vist for stor rolle. Skautrup fremstiller dem som resultat af »en undersøgelse af et større antal trylleviser«⁵, og en så kyndig og nøgtern middelalderforsker som Anker Teilgård Laugesen taler om Brøndum-Nielsens gode navnehistoriske argumenter.⁶

Det bør ikke glemmes, at Brøndum-Nielsen i 1910 savnede næsten alle nødvendige hjælpemidler. I dag er vi langt bedre stillet. Der er udkommet adskillige bind i serien Danmarks Stednavne, vi har fået en ordbog over det middelalderlige person- og tilnavnestof, Danmarks gamle Personnavne, og i Danmarks gamle Folkeviser, bd. XII, har vi fået et fuldstændigt register over folkevisens navne. Og hvis vi benytter os af disse hjælpemidler, kan vi fastslå, at Brøndum-Nielsens antydninger ikke er videre holdbare.

Der kan ikke lægges nogen vægt på, at de mandsnavne, som Brøndum-Nielsen nævner, alle kendes i dansk fra det 11. eller 12. århundrede (det er for resten ikke helt rigtigt). Og det viser heller ikke noget, at to tredjedele af dem findes i *-torp*-navne. Af disse omstændigheder kan blot sluttes, at et antal af folkevisens mandsnavne har gammel hjemmel i dansk. Skal materialet bruges som hjælp til datering af folkevisen, må det derudover kunne vises, at i hvert fald en del af disse navne tidligt er døde i dansk. Om det store flertal gælder, at de har været levende i dansk

gennem hele middelalderen, så dem må der ses bort fra. Tilbage bliver en lille rest, som if. Brøndum-Nielsen er gået af brug så tidligt som i det 13. århundrede; om dem må interessen samle sig. Men hvis denne rest skal bedømmes metodisk forsvarligt, er det nødvendigt at være opmærksom på nogle forhold, som Brøndum-Nielsen ikke har beskæftiget sig med. Fx kan et navn være gået af brug i Danmark, men ikke i Norge eller Sverige; det må i så fald overvejes, om visen kan stamme fra et af disse lande, eller om navnet er lånt til visen fra norsk eller svensk. Og det må huskes, at antikvarisk interesserede personer godt kan have haft kendskab til navne, som ikke længere var i levende brug; de kan have indsat et ærværdigt gammelt navn i en vise for at opnå en arkaisk virkning. Endelig kan en kæde af forvanskninger ved mundtlig eller skriftlig overlevering meget vel have resulteret i noget, der tilfældigvis minder om et navn af høj ælde.

Brøndum-Nielsens eksempler på tidligt døde navne er imidlertid ikke så bæredygtige, at det er nødvendigt at gå ret langt ind i den slags overvejelser. Han nævner fire: »*Ulver* .. , *Villemand*, *Torved* (= *Thorwarth*?) og *Fiandal* eller *Findel* (= *Finnulf*?)«. Disse fire må da tages op til undersøgelse.

1. Mht. *Ulver* kan der være tvivl om selve identifikationen af navnet. Brøndum-Nielsen forudsætter, at det er identisk med det olddanske *Ulfar*, som indgår i nogle stednavne. Men det er tvivlsomt, om dette personnavn har været levende i dansk i middelalderen. DgP har ganske vist et par eksempler på det, herunder et fra 1415, men nævner, at disse få eksempler også kunne forklares som former af et andet, langt mere udbredt navn, nemlig *Ulf* (med bevaret nominativs-*r*). Uanset hvilket af DgP's to forslag man vælger, bliver resultatet fældende for Brøndum-Nielsens ræsonnement: enten har *Ulver* ikke levet i middeldansk, og så kan dets mulige forekomst i folkevisen altså ikke forklares ud fra danske forudsætninger; eller også har det faktisk været i live omkring 1415, og så har Brøndum-Nielsen altså ikke ret i, at det er gået af brug i det 13. århundrede.

Men hertil kommer, at det eneste belæg på *Ulver*, som Brøndum-Nielsen kan have kendt, er tekstkritisk usikkert. Det forekommer i opskrift Aa af DgF 183, den kendte vise Kvindemorderen. Den person, der bærer det, har andre navne i andre opskrifter: *Olmor*, *Oldemor*; *Hollemen*; *Reimword*, *Romor*, *Remor*; o.fl. Navnets form i opskrift Aa kunne evt. være en tilnærmelse til navne i den tilsvarende tyske vise:

Ulinger, Ulrich, o.l.; men det er dog lidet sandsynligt. Eller den kunne være valgt tilfældigt ud af visernes navnestof i øvrigt, jf. fx at *Ulv van Jern* i nogle opskrifter er blevet til *Ulfor Iernn, Ulffuer Iern* o.l. Endelig kunne den være født ved en kombination af misforståelse og mundtlig forvanskning eller afskriverfejl af det samme navn, som forudsættes af *Ol(de)mor: Valdemar, Volmer* o.l.; det er faktisk en meget plausibel forklaring, som nok lod sig styrke ved henvisning til kendte grafiske fejlkilder. Nok er det, at *Ulffuer* i 183 Aa ikke er et indiskutabelt belæg på det gamle *Ulfar*.

Det andet af de i alt to belæg er af langt yngre dato. Det findes i en vise, der først kendes fra det 19. århundrede (DgF 48), og den opskrift, som det står i (Ae 8), er fra 1815. Brøndum-Nielsen kan ikke i 1910 have kendt dette belæg, da det først blev meddelt i DgF X. Det må være fremkommet ved tekstkorruption og kan lades ude af betragtning.

2. *Villemand* er et sjældent navn, men DgP har belæg på det fra 1413 (i Tillæg D), 1438 og 1479, så det er ikke gået af brug i det 13. århundrede.
3. Brøndum-Nielsen er tilbøjelig til at identificere *Torved* med *Thorwarth*. Det er et sjældent navn, men forekommer dog nogle gange i tidsrummet 1268-1381 (se også DgP's Tillæg D), således altså også efter år 1300.

Formelt er det mere tiltalende at identificere det med *Thorwith* (fsv. *Thorwith*, vn. *Pórviðr*). Det forekommer i sagnhistorien som navn på danskere, men kun i vn. kilder. I danske middelalderkilder er det ikke påvist. Det vil derfor være svært at forklare dets optræden i folkevisen ud fra danske forudsætninger.

Men det er heller ikke nødvendigt at gøre forsøget. Navnet forekommer en eneste gang i folkevisen (DgF 49 Aa 78 *Torffued*), og det i en vise, som også efter Sv. Grundtvigs mening måtte stamme fra Norge. Navnet må forklares som norsk.

4. Mht. *Fiandal* eller *Findel* kan der igen være tvivl om identifikationen. Brøndum-Nielsen gættede på, at det var identisk med *Finnulf*; DgP (og DgF-registret) vil i stedet forbinde det med *Findor*, altså et **Finþórr*, dog med forbehold.

Ideen til DgP's forslag om *Findor* stammer tydeligvis fra Sv. Grundtvig, som dog selv omgås den med forsigtighed (se DgF III, s. 54). Forslaget bygger på en personidentifikation, nemlig med *Findor cognomento dives* i *Necrologium Lundense*. Det har meget ringe sandsynlighed for sig.

Formelt er Brøndum-Nielsens forslag nok bedre, men dog ikke fuldt overbevisende. Et *Finulf* kendes fra danske runeindskrifter. DgP kan til runebeleggene kun føje ét senere – meget senere – belæg, nemlig *Poel Fimmelss[øen]* fra 1501, men tager selv forbehold over for identifikationen. Hvis denne identifikation er rigtig, holder Brøndum-Nielsens påstand ikke.

En undersøgelse af overleveringssammenhængen åbner dog mulighed for at give en formentlig rigtigere forklaring på formen *Findel* o.l., en forklaring, der allerede er antydnet af Sv. Grundtvig i DgF II, s. 301, og som de facto er accepteret (om end uden begrundelse) af Ernst von der Recke i hans Danmarks Fornviser II, s. 7. De vigtigste belæg forekommer i opskrifter af DgF 76, Ridder Stigs Bryllup. *Findel* (osv.) er ridder Stigs broder og i øvrigt en biperson. Brødrene hedder i opskrift *A Ridersti oc Findall* (i en enkelt variant *Fiandall*), i *B Sthy Lille och Finndt*, i *E Sty / Stry-lild / Stillild* og *Fynde-lilil / Findelild*, i *F Stry och Findel*. En mulig fællesnævner for disse former kunne være *Sti(g) Lille* og *Finn Lille*; de to brødre bestemmes da ved tilnavnet *Lille* som medlemmer af en bestemt (adels)slægt. Evt. kunne der også være tale om en kælenavnstype af diminutivkarakter, *Finmlille*. Sådant synes forholdet opfattet i en anden vise, DgF 122, hvor en person dels omtales som *lidenn Fynde*, dels som *Fyndellild*; måske er det samme tilfældet ved det sidste belæg på navnet, *Fynde-lild* i DgF 123. Sådanne diminutivsformer er i folkevisen mest almindelige ved kvindenavne, men de kan også – trods Sv. Grundtvigs påstand i DgF II, s. 301 – forekomme ved mandsnavne; DgF's register rummer eksempler som *Knud-lille*, *Lave-lille* og *Sten-lille*.

Pointen bliver, at det er muligt at forklare *Findel* o.l. uden at påkalde så respektindgydende aner som *Finulf* eller *Findor*. Der kan foreligge en kombination af det vidt udbredte *Finn* og tilnavnet *Lille* eller adjektivet *lille*. Dermed mister *Findel* sin interesse i denne sammenhæng.

Det var de fire navne, som if. Brøndum-Nielsen synes at være gået af brug i løbet af det 13. århundrede. Endnu to navne bør have et ord med på vejen:

5. Blandt Brøndum-Nielsens eksempler på mandsnavne, der kendes på dansk grund lige fra det 11.-12. århundrede, finder man *Elling*. Her må foreligge en misforståelse. Fornavnet *Elling* er vistnok ikke belagt i

middeldansk. Det er derimod tilnavnet *Elling*, men det er jo en anden sag.

I norsk er *Elling* eller *Erling* et almindeligt stormandsnavn i middelalderen. Og efterser man nu folkevisens eneste belæg på *Elling* (DgF 151 B 20), viser det sig, at der er tale om en nordmand. Navnet er norsk.

6. I Brøndum-Nielsens materiale optræder det besynderlige navn *Øgler*. Direkte har Brøndum-Nielsen ikke udtalt sig om, hvordan han opfatter det, men det kan kun knyttes til ét af navnene i det anførte stednavnemateriale, *Økelstorp*.⁷ Det må betyde, at Brøndum-Nielsen har identificeret *Øgler* med et *Øthkil* eller *Økil*, der kendes fra nogle sene bornholmske runeindskrifter og i øvrigt er sjældent, men dog noteret fra Bornholm 1433 og 1569.

Identifikationen kan ikke være rigtig. Det *øgler*, *øglen* o.l., der optræder som proprium i en gruppe opskrifter af DgF 39, Nøkkens Sving, må nok, som vist først foreslået af Sophus Bugge, være fremkommet ved forvanskning af det appellativ, som opskrift A har, *nøkke* 'åmand; havmand', måske – som Rikard Hornby er inde på i DgF-registret s. 184 – ved tilknytning til substantivet *øgle*.

Summa summarum: der bliver ikke noget tilbage. Det kan efter dette fastslås, at Brøndum-Nielsens forsøg på i navnestoffet at finde holdespunkt for en datering af folkevisen til den tidlige middelalder er slået fejl.

Folkevisens navneskik

Det samlede forråd af navne i den danske folkevise har siden 1976 foreligget registreret i DgF XII. Navneregistret heri er udarbejdet af Rikard Hornby. Han oplyser, at DgF's i alt ca. 15.000 »navneeksemplarer« fordeles sig på ca. 300 forskellige mandsnavne og ca. 120 forskellige kvindenavne. Nogle af dem spiller en ganske underordnet rolle, andre en helt dominerende.

Kort efter navneregistrets fremkomst prøvede jeg kræfter på en undersøgelse af, hvilke navne der optræder i overleveringens ældste lag, og hvor hyppigt de optræder.

Ved overleveringens ældste lag forstod jeg overleveringen (stort set) til og med år 1700, dvs. alle håndskrifter og alle skillingstryk til og med

1700 samt Vedels udgave, Tragica og Syvs udgave. Udelukket fra undersøgelsen var altså skillingstryk og udgaver fra efter 1700 og hele den mundtlige overlevering fra det 19. århundrede. Hertil kom, at jeg havde foretaget en begrænsning inden for undersøgelsesområdet ved at udskille de viser, der bevisligt er yngre end år 1500. Undersøgelsen tog således sigte på de viser i den ældste overlevering, hvorom det ikke på forhånd kunne siges, at de ikke kan være blevet til i middelalderen.

Navnestoffet i dette materiale søgte jeg at belyse under frekvenssynsvinkel; men det er faktisk ikke så let. Jeg skal ikke trætte med at opregne alle de metodiske problemer, man løber ind i ved noget tilsyneladende så enkelt som at tælle. Jeg tror nok, at jeg havde set hovedparten af disse problemer i øjnene, men jeg havde ikke løst dem. En del af resultaterne skal nok holde stik, men jeg føler ingen trang til i alle detaljer at gøre rede for, hvad jeg havde fundet ud af.

Imidlertid tør jeg godt omtale et par resultater af mere generel karakter, herunder angive relative frekvenser (men ikke de absolutte tal, for de er ikke så skudsikre, som de måske umiddelbart giver indtryk af at være). Jeg fik opstillet a) en Top 10-liste for mandnavne og for kvindenavne, b) en liste over 10 mellemfrekvente mandnavne og kvindenavne (defineret som navne, der ikke hørte til de højfrekvente, men dog forekom i mindst 10 viser) og endelig c) en tilsvarende liste over lavfrekvente. Dette navnestof undersøgte jeg med henblik på dets tilhørsforhold til og dets alder i dansk. Uanset hvordan det i øvrigt forholder sig med frekvensbestemmelsernes pålidelighed, har jeg således under de nævnte synsvinkler undersøgt en stikprøve, der omfatter 10% af DgF-registrets mandnavne og 25% af dets kvindenavne.

De 10 mest frekvente mandnavne er (i hyppighedsfølge) *Peder*, *Nielaus*, *Magnus/Mogens*, *Karl*, *Oluf*, *Lave*, *Erik*, *Knud*, *Henrik* og *Iver*, med *Peder* som det ubetinget mest frekvente, mere end dobbelt så hyppigt forekommende som listens nr. 2, *Nielaus*. Alle disse 10 navne har været kendt senest fra et tidligt tidspunkt i middelalderen og har derefter været levende gennem hele middelalderen. Nogle af dem er fremmede, andre hjemlige, men alle er de almindelige, de fleste af dem særdeles udbredte.

Blandt kvindenavnene er *Kirsten* en indiskutabel nr. 1 og *Mette* en lige så sikker nr. 2. Derefter følger *Ellen*, *Inger(lil)*, *Ingelil*, *Sisel(lille)*, *Ingeborg*, *Margrete*, *Adelus* og *Ellensborg*. En del af disse navne er meget almindelige i middelalderen, men det er noget påfaldende at finde *Mette*, der i middelalderen har en karakteristisk begrænset udbredelse (det slesvigske område og tyske slægter), så højt placeret på listen, og meget

påfaldende er det blandt de højfrekvente navne at møde to, der kun kendes fra folkevisen: *Adelus* og *Ellensborg*. Kvindenavnene tegner altså et andet billede end mandnavnene.

Også hvis man går til de mellemfrekvente navne, giver det god mening at skelne mellem mandnavne og kvindenavne. De første er gennemgående solidt hjemlede i dansk navnetradition, men blandt kvindenavnene træffes genrespecifikke navne, nogle lånt sydfra, fx *Hille*, andre vel poetiske nyskabelser på dansk grund, fx *Blide(lille)* og *Sølverlad*.

Ved de lavfrekvente navne bliver billedet mere broget. Her finder man både inden for mands- og kvindenavne navne, der i middelalderen kun kendes fra folkevisen (*Bøsmær, Ermelin, Lovmor, Medelferd, Rimor, Roselille* m.fl.), navne, der først er kommet ind i dansk i senmiddelalderen (*Abele, Detløf, Envold, Ermegaard, Fikke, Offer* m.fl.), og navne, der i sammenhængen må forklares som norske eller svenske (fx *Anfin, Aslag, Byrial, Helfred*). Men man finder ikke, ikke engang i dette sjældne navneforråd, noget navn, der kun kan forklares som et gammelt dansk navn, der er gået af brug allerede i højmiddelalderen.

Sammenfattende kan det om de højfrekvente og delvis de mellemfrekvente fastslås, at de af dem, der kendes uden for folkeviserne, ikke giver mulighed for at fastsætte en terminus ante quem for genren: de har alle været levende gennem hele senmiddelalderen. De navne, der kun kendes fra folkeviserne, giver heller ikke en sådan mulighed, for her savnes målestokken, den hjemlige navngivningspraksis.

Derimod giver visse navne basis for overvejelser over terminus a quo: nogle af de navne, der træffes i det ældste overleveringslag, dukker først op på dansk grund i det 13. eller 14. århundrede, evt. endnu senere.

Undersøgelsens resultater kan ikke tjene til at modbevise teorien om, at folkevisen i sin oprindelse går tilbage til det 12. eller 13. århundrede, for selvfølgelig kan nyere navne i overleveringens løb have fortrængt ældre.

Men det kan konstateres, at teorien om en så tidlig tilblivelse savner enhver form for positiv støtte inden for navnestoffet. Således som navnestoffet foreligger overleveret, lader det sig forklare ud fra senmiddelalderlige forudsætninger.

Det bør tilføjes, at personnavneforskeren Eva Villarsen Meldgaard har kastet interessant lys over resultaterne af min lille undersøgelse. Ved at sammenholde disse med en oversigt over middelalderens populære fornavne, som er fremkommet ved opmåling af DgP's seddelmateriale, har hun kunnet påvise, dels at fordelingen efter frekvens var en anden i

viserne end udenfor, dels at en række af middelalderens almindeligste fornavn var overraskende svagt repræsenteret i viserne; bl.a. fortjener det opmærksomhed, at Meldgaards helt ubestridte nr. 1, kristenhedens almindeligste mandsnavn, *Johannes* (*Jon*, *Jens* osv.), ikke var med på min Top 10-liste, og det samme gjaldt så frekvente navne som *Jacobus*, *Andreas* og *Laurentius* og blandt kvindenavnene *Katharina*, *Anna* og *Birgitte*. Det synes herefter ikke ganske urimeligt at hævde, at folkevisen, også hvad navnestoffet angår, udgør sit eget univers.⁸

Det appellativiske ordforråd

Den sproglige dateringsmulighed, som vel på forhånd forekom mest tilidvækkende, navnestoffet, giver altså ikke de sikre resultater, som man kunne ønske sig.

Tilbage står så den mulighed, at man kunne datere ved hjælp af det appellativiske ordforråd. At det er en usikker affære, er der nok efterhånden ganske stor enighed om; men det er vel rimeligt et øjeblik at beskæftige sig med problemet.

Jeg tager mit udgangspunkt i kapitlet om folkevisens sprog i Skautrups *Det danske Sprogs Historie II* (1947), da det – som jeg allerede har omtalt – giver en velafvejjet redegørelse for traditionens synspunkter.

Skautrup peger (s. 76f) først på en tendens til at foretrække ord fra de højtidelige, poetiske eller rent arkaiserende lag. Og så opregnes de omstændigheder, der i givet fald kunne tjene dateringsformål. Vi finder i folkevisen

1. ord, som er velkendt fra vestnordisk (pocsi), men som i middeldansk ikke kendes uden for folkevisen: *den brune brand* 'den blanke klinge', *den salte rin* 'det salte hav; havet', *bjært* 'skinnende', *prud* 'herlig' m.fl.

2. ord eller ordbetydninger, som i dansk væsentlig kun kendes fra folkevisen: *barm* 'moderliv', *bænde* 'spænde, bøjce' (i forbindelsen *buen bænde* 'spænde buen', jf. vn. *benda*), *bo* 'forberede' (*lade bryllup bo* 'forberede bryllup'), *godvilje* 'kærlighed', *veje* 'dræbe', *øske* 'ungdom' (jf. vn. *æska*) og en hel del flere.

3. ord, som kendes fra middeldansk og ældre nydansk: *bag* 'ryg', *bane* 'drabsmand', *bede* 'jage', *må* 'befinde sig (på en vis måde)', *trøst* 'pålidelig' (jf. vn. *traustr*), *usen* 'ulykkelig' og en hel del flere.

Under dateringssynsvinkel kan der naturligvis uden videre ses bort fra gruppe 3.

For bedømmelsen af gruppe 2 er det vigtigt at få oplyst, om der fra middelalderen er overleveret repræsentanter for genrer, hvor der ville være anledning til anvende disse ord. Det er der faktisk, men der optræder de altså (normalt) ikke. Gruppen kan således i al fald bruges til at belyse folkevisens vokabulære egenart. Om den også kan tjene til datering af genren, er et andet spørgsmål.

Den gruppe, der i så henseende har tildraget sig størst opmærksomhed, er selvsagt gruppe 1. Ræsonnementet var, at disse ord, der i nordisk middelalder ellers kun kendes fra norrøne kilder, også havde været levende i dansk. De var tidligt gået af brug, men trofast bevaret i folkevisen, og de udgjorde således et bevis for folkevisens høje ælde. Beviskraften bliver mindre indlysende, når man begynder at lege med den tanke, at folkevisen i relativt sen tid har modtaget en kraftig vestnordisk inspiration.

Af allerede nævnte grunde er tiden desværre ikke moden til at gennemføre den indgående undersøgelse af ordforrådet, som så åbenlyst savnes. Hvis vi havde en ordbog over folkevisesproget, kunne vi gøre os håb om at nå et væsentligt skridt i retning af afklaring; men det må indrømmes, at der næppe nogen sinde kan opnås fuld vished: det er ikke muligt at bestemme ords proveniens med absolut sikkerhed, og der er for mange dunkle punkter i folkevisens overleveringshistorie.

Under disse nedslående omstændigheder kan man vist i øjeblikket ikke gøre andet end at understrege, at problemerne er ganske overordentlig spegede. Jeg vælger et enkelt eksempel til belysning heraf, det, der af Skautrup og andre opfattes som et belæg på *bænde* i forbindelsen *buen bænde* 'spænde buen'.

Som sagerne står, kan jeg ikke udtale mig med fuld sikkerhed om forbindelsens udbredelse i folkeviserne; men jeg tør godt fastslå, at forbindelsen er sjælden. Jeg kender kun ét belæg, og det skulle ikke overraske mig, om forbindelsen viser sig at være hapax legomenon i dansk folkevisesprog.

Det enlige belæg stammer fra A-redaktionen af DgF 34, Hr. Tønne af Alsø, str. 61. Der er tale om, at helten, hr. Tønne, der er jyde, har været i kamp med nogle svenskere, som han har maltrakteret på det grusomste. Modstræbende giver en af fjenderne nu udtryk for sin beundring. Nok møder Tønne op til kampen som en hel modeopvisning – klædt i brogede og stribede klæder – , men slås, det kan han:

Ieg saa aldriig en sribett iutte,
 der bedre kunde boffuen bende:
 aldrig saa ieg en rasker homandt,
 der bedre kunde skiude og spende.

Hvis man nu efterser variantapparatet, viser det sig, at der er uenighed mellem afskrifterne. Grundtvig har valgt den læsemåde, som findes i hs. Ae, Kirsten Basses hs. fra 1635. Hs. Aa (Karen Brahes kvarths. fra ca. 1625-60) har noget ganske meningsløst: *laffuen[?] biude* (og hertil rimet *spende och skyde*, som er godt nok); i hs. Ab (Grundtvigs kvarths. fra 1656), som måske er en direkte afskrift af Aa, er det blevet til *loffuen binde*. Ac (nogle brudstykker fra omkring 1650) har en læsemåde, som fortjener overvejelse: *boffuen binde*. Og endelig læser Af (Anna Juels hs. fra ca. 1640) *boffuer vende*, som vanskeligt kan give nogen mening. Den tekstkritiske usikkerhed er altså betydelig. Det kunne tyde på, at skriversne har været usikre over for den forbindelse, som de mødte i deres forlæg.

Ac *boffuen binde* kunne give mening, 'buen binde', altså for så vidt være oprindeligt. Men netop fordi de enkelte ord isoleret er så lette at forstå, er det svært at forestille sig, at de skulle have kunnet give anledning til forvanskning. Og ved nærmere eftertanke forekommer denne glatte og altså umiddelbart umistænelige læsemåde ikke så motiveret endda. Hvilken *bue* skulle der være tale om at *binde*? Næppe en flitsbue. Måske en sadelbue, dvs. en sadel? Den forklaring har Grüner-Nielsen givet, dog med forbehold.⁹ Den kunne støttes af, at man her og der i viserne hører om kæmper, der gjorder sadlen så fast, at deres hest er ved at *gå sønder i midje*. Men i den aktuelle strofe er Tønne ikke fremstillet i den stående situation, hvor helten lægger sadel på sin hest, og det forekommer i konteksten mindre nærliggende at belyse hans kæmpekræfter end hans våbenduelighed. Sv. Grundtvigs valg af læsemåde er da rimeligt nok.

Verbet *bænde* er udbredt i germansk. Det er afledt af *band-* 'bånd' og betyder egentlig 'forsyne med bånd', specielt 'forsyne (en bue) med bånd, lægge streng på (en bue)'; men den bue, der skal forsynes med bånd, må spændes eller bøjes, og det er derfor let nok at forstå de sekundære betydninger 'spænde, bøje'.

På dansk grund har *bænde* imidlertid en usikker status.

I middeldansk er det vistnok kun belagt i to kilder, der begge har svensk forlæg. De har for den aktuelle passages vedkommende så godt som identisk ordlyd: Om Guds retfærdighed hedder det i postillen i GkS

1390, 4^o, at den er *bradh som bänder bughe til at skiwtæ*, og tilsvarende i postillen i Ups. C 56, 4^o, at den er *bradh som bender bughe til at skiuta mz.*¹⁰

I nyere tid kendes ordet i visse fagsproglige anvendelser (i maritimt sprog om at fastgøre (ankertovet) ved hjælp af bånd) samt i visse dialekter, fx i betydningen 'lægge bånd om (tønder)'. Men noget almindeligt ord er det ikke.

I vestnordisk er *benda boga* velkendt. Det kunne derfor tænkes, at *buen bände* er en norvagisme i visen om hr. Tønne, eller at visen som helhed er af norsk oprindelse.

Overleveringssammenhængen peger dog snarere mod Sverige. Visen om hr. Tønne kendes også i svenske varianter, men i dem er hr. Tønne selvfølgelig ikke en jyd, der giver sig af med at slå svenskere ihjel. Det lader sig næppe afgøre, om visen oprindelig er dansk eller svensk. Ingen af de bevarede svenske opskrifter rummer modsvarighed til det anførte tekststed, og det vil således altid henstå i det uvisse, om en oprindeligere svensk version har rummet forbindelsen *bända bogha*. Vi må derfor indskrænke os til at konstatere, at *bända bogha* er velafhjemlet i fsv., og at det også optræder i svenske folkeviser. I en af de ældste svenske visbøger, Harald Oluffsons visbok fra 1570'erne, finder man således:

4. Ther speler enn hindh allt för hans hwndh
i skogenn,
Suennen han sin båge bendhe,
som gull bärer vnder sine boger.

5. Swennen hann sin båga bende
i skogen, osv.¹¹

Den svenske vise er et sidestykke til DgF 58, Jomfruen i Hindeham, der på dansk grund kun findes i en stærkt skadelidt overlevering fra det 19. århundrede; i den stand, hvori den er bevaret, tillader den ikke direkte verbal sammenligning med den svenske tekst.

I enkelte andre tilfælde stiller sagen sig gunstigere, når det gælder bidrag til komparativ dansk og svensk fraseologi:

Peder Låles ordsprog nr. 49 hedder *Ee koxer dwen mæn bowen spendhes* 'duen sidder altid og glør, mens buen spændes', vel et ordsprog om mennesker, der er alt for sorgløse i farens stund; den svenske parallel hertil lyder i stedet *æ koxar duwa mædhan bughi bændis*. Yderligere ma-

teriale kan findes ved et studium af bibeloversættelser. I Gustav Vasas Bibel (1541) hedder det fx *en man bende sin bogha* (1. Kon. 22.34) og *Bendt boghan medh tinne hand* (2. Kon. 13.16); svarende hertil har den ældste danske bibeloversættelse (fra slutningen af det 15. århundrede) henholdsvis [*»en mand«*] *vtrakte ællær spænte bowen ællær armbystith* og *sæt thin hand pa bowen* og Christian III's Bibel (1550) henholdsvis *En Mand spende sin Bue og Spent den bue met din haand*.

Med denne udredning har jeg forhåbentlig arbejdet mig frem til følgende pointe:

I en afskrift af en dansk folkevisе, der først er overleveret i håndskrifter fra begyndelsen af det 17. århundrede, findes forbindelsen *buen bænde*. Den er så spændende, at den er blevet medtaget i et standardværk som Skautrups sproghistorie, hvor den nu – med sin fine allitteration – er med til at bestyrke indtrykket af folkevisens ælde. Men belægget er tekstkristisk usikkert, og frasen har yderst svag hjemmel i dansk. Tekststedet kan ikke vise noget om folkevisens alder. Over for den mulighed, at vi her skulle have bevaret en frase, der er gammel i dansk, men tidligt gået af brug, kan stilles andre, der er mindst lige så sandsynlige: frasen kan være en norvagisme eller en svecisme, visen kan fra først af have været svensk eller – men det er nok mindre troligt – norsk. Der er alt for mange ubekendte.

Man må nok se i øjnene, at andre punktundersøgelser inden for ordforrådet vil give et lige så usikkert resultat. Indicierne smuldrer, når man søger at få greb om dem.

Forsøgsvis kunne man dreje problemstillingen 180°: I stedet for at tildele det appellativiske ordforråd rollen som udgangspunkt i bestræbelserne for at datere genren eller den enkelte vise, kunne man give det en støttefunktion, nærmere bestemt søge at fastslå, om det kunne tjene til at underbygge en datering, som primært var sandsynliggjort ad anden vej.

Denne anden vej kunne være en litterær betragtning. Paul V. Rubow har udtrykt det således: »Det er en ubrydelig Regel for Studiet af ethvert Litteraturværk, til hvilken Art det end hører, at den litterære Betragtning maa gaa forud for alle andre«. Rubows ord citeres med tilslutning af Bengt Jonsson i Sumlen 1990-1991, s. 254, og de er virkelig også et godt udtryk for det metodiske princip, Jonsson selv følger. Princippet er ikke svært at acceptere, men unægtelig ikke ganske let at administrere; erfaringen viser til overmål, at en litterær betragtning ikke nødvendigvis giver entydige resultater.

Ved anvendelse af princippet om den litterære betragtnings primat er Bengt Jonsson imidlertid nået frem til at datere den ældste Marsk Stigvise, DgF 145 C-E, til ca. 1300 og Margrethe-visen, DgF 159, til begyndelsen af det 16. århundrede.¹² Det er markante synspunkter, og de har inspireret mig til at undersøge, om der i de bevarede opskrifter af viserne kan findes sproglige holdepunkter for at operere med en så stor kronologisk forskel. Pointen er, at det kan der ikke (hvad Bengt Jonsson heller ikke har påstået). De to viser kan for den sags skyld gerne være blevet til samtidig. Men min lille undersøgelse var dog ikke ganske spildt (og i det hele kunne der være god grund til at foretage sammenlignende sproglige undersøgelser af alle opskrifter og afskrifter af en vise). Et resultat her var, at der naturligvis kan ske modernisering i overleveringens løb. Men mere spændende er det i grunden, at antallet af arkaismer øges efterhånden. At Vedel griber ind, er en kendt sag. I Margrethe-visens opskrift F, str. 9, har hans redaktion i modsætning til de andre opskrifter *kalde paa et hed(d)e paa*, et sidestykke til, hvad Agnes Agerschou direkte har kunnet dokumentere som hans arkaiserende indgreb i Hundredvisebogens redaktion af DgF 42, Havfruens Spaadom.¹³ Og E-opskriften, Anna Bases håndskrift (ca. 1610-15), kan opvise en så fornem arkaisme som *ded sie i vor herre for kierdt* (str. 31), 'det være altid (det skal altid være) klaget for Vorherre', der bliver ekstra imponerende, når den ses i sammenhæng med, at skriveren i øvrigt har store problemer med den dog væsentlig mindre arkaiske numerusbøjning af verberne; men her er jo tale om en formel (i øvrigt en formel, som i ældre nydansk også havde et liv uden for folkevisen), og også andre steder i denne opskrift kan det ses, at mængden af formler er tiltaget.

Det må erkendes, at en undersøgelse af det appellativiske ordforråd heller ikke i dette tilfælde bidrog nævneværdigt til at kaste klart lys over dateringsforhold.

Nået hertil kan man jo gerne gribes af mismod: Har den sproglige belysning af folkeviserne overhovedet nogen berettigelse?

Det har den nu nok, dog snarere ved – som netop antydnet – at kunne beskrive forhold mellem opskrifter, overleveringsmæssige sammenhænge, end ved at levere udslagsgivende dateringsargumenter. Hermed er ikke sagt, at den ikke tjener et formål ved forsøg på datering og proveniensbestemmelse, men det er sandsynligvis altovervejende den metodiske selvbesindelses og oprydningens formål: afprøvningen af, om denne og hin vision, som folkeviseforskningen har været så rig på, nu også kan hente positiv støtte i de sproglige kendsgerninger.

Detaljer og helhedssyn

Til afslutning vil jeg for en stund forlade de konkrete detaljer, som jeg helst beskæftiger mig med, og tilskyndet, for ikke at sige provokeret af Bengt Jonsson indlade mig på overvejelser med karakter af syntese.

Ikke uden forløbere, men dog mere kompromisløst end nogen anden har Bengt Jonsson fremsat den opsigtsvækkende påstand, at folkevise-genren har norsk proveniens.¹⁴ At folkevise kan være resultat af en skandinavisk vekselvirkning, vil jeg gerne gå med til – jeg har selv været inde på den tanke tidligere.¹⁵ Tanken om norsk prioritet ville jeg finde mere acceptabel, hvis der forelå bare ét middelalderligt eller tidligt efter-middelalderligt belæg på en norsk folkevise.

DgF 67 A, det bevarede brudstykke fra ca. 1500 af Ridderen i Hjorteham, er ikke et sådant belæg. Colbert regner det ikke desto mindre til tekster af »Norwegian provenance».¹⁶ Og Bengt Jonsson har i Sumlen 1989, s. 86, anført en del former, som han finder det påfaldende, at Kaj Bom og jeg ikke har inddraget i vore behandlinger af tekstens sprogform med særligt henblik på de træk, som Bom mistænkte for at være norske.¹⁷ Jonsson påstår ikke, at de anførte former er uomtvistelige norvagismer, og det er de ganske bestemt heller ikke: de kan alle uden vanskelighed findes i danske tekster fra omkring 1500. Størst vægt vil han tillægge navnet *Åse*, der især forekommer i Norge, og som er yderst svagt belagt i DgF-registret. Men *Åse* er jo ikke ene om at være et sjældent navn i viserne, og mht. dets hjemmel i dansk giver DgP naturligt nok sikrere oplysning end DgF-registret: *Asa* og den form, som det fra ca. 1350 glider sammen med, og som er den form, hvori det optræder her i visen, *Ose*, er ikke helt ualmindeligt i dansk. Navnets værdi som indicium for norsk proveniens er således ringe. Men det hindrer naturligvis ikke, at Bengt Jonsson kan have ret i sin opfattelse af folkevise-genrens oprindelse.

Jonsson er nået frem til et helhedssyn på den nordiske folkevises alder, oprindelse og udvikling. Han har præsenteret det ved en del lejligheder, fremfor alt i den flere gange nævnte store afhandling *Bråvalla och Lena*, hvor han sammenfatter sine synspunkter i følgende hovedteser (Sumlen 1989, s. 111-13): Den nordiske balladegenre er en del af den fransk-høviske litteraturstrømning, som i det 13. århundrede nåede til Norge fra det anglonormanniske England. Genren er opstået i kredse ved eller i nærheden af det norske hof, snarest i 1280'erne eller 1290'erne. Den norske oprindelse har bevirket, at det genrekonstituerende visesprog var norsk-

domineret. Der er ingen anledning til at antage større kronologiske forskelle mellem 2- og 4-liniers strofen, ej heller mellem de forskellige visekategorier. Genren bredte sig tidligt, både geografisk og socialt, ikke mindst takket være sin funktion som danseviser. Den førerstilling, som efter traditionel opfattelse tilkommer Danmark, beror dels på, at den ældre tradition er tidligst og fyldigst overleveret i Danmark, dels på, at der i Danmark fra omkring 1480 foregik en omfattende nydigtning.

Det hænger godt sammen. Ikke mindst opnår Jonssons argumentation betydelig styrke ved, at han kan indsætte folkevisens tilblivelse i et sikkert dokumenteret kulturmønster, en velkendt kulturvej: fra Frankrig via Normandiet over England til Norge og derfra evt. til Sverige og Danmark. Det er fx den vej, som kendes i forbindelse med Karlamagnús saga og dens svenske og danske aflæggere.

Tillige giver det klar metodisk styrke at arbejde på grundlag af »en virkelig grunduppfattning, en som oppfylder de krav vi idag ställer på en övergripande vetenskaplig teori, en arbetshypotes värd namnet«, selv sagt i stadig vekselvirkning med monografiske undersøgelser (Sumlen 1989, s. 117).

Men man kan godt være lidt utryk ved helhedssyn.

Ingen kan benægte, at Sv. Grundtvig havde et helhedssyn, ej heller, at det tog forskningen lang tid at frigøre sig fra det. Det kan endda diskuteres, hvor effektiv frigørelsen har været. Så sent som i 1973 fastholdt Brøndum-Nielsen et standpunkt, der ikke ligger Grundtvigs meget fjernt. I en stor afhandling om sprogformen i de sjællandske love nåede han til den konklusion, at Valdemars Lov må dateres til ca. 1160; og så tilføjede han afslutningsvis:

Omtrent samtidig med Valdemars Lov, vor første kendte Bog paa Dansk, opstaar, ligeledes i Stormandskredsen, den danske Folkeviser, efterfulgt af tilsvarende svensk Digtning. De Litteraturhistorikere, der vil henføre Folkevisens Oprindelse til Tiden kort før dens Nedskrivning, reagerer mod en ældre romantisk Vurdering, men føres derved til den modsatte Yderlighed.¹⁸

De litteraturhistorikere, som Brøndum-Nielsen har i tankerne, har nok ikke gjort så stort indtryk på bredere kredse – herunder også fagfolk – som dem, der repræsenterer en tradition, som viderefører Grundtvigs opfattelse i kun let modificeret form. Selv mindes jeg med glæde en sådan videreførelse af traditionen, det smukke kapitel om folkeviserne i Oluf

Friis' *Den danske Litteraturs Historie* I, 1945, hvor alt falder på plads i skøn harmoni.

Problemet ved helhedssyn er, at man bliver nødt til at sluge mange kameler for at få det hele til at gå op. Værre endnu: man erhverver sig hurtigt en betydelig færdighed i kamelslugning. Fra min gymnasie- og studietid husker jeg, hvordan DgF 288, Torbens Datter og hendes Faderbane, stadig – støttet på DgF's autoritet – henførtes til genrens ældste lag og inden for dette til den hjemlig-realistiske gruppe. Det generede vist ingen, at visen kun er optegnet i ét eneste, meget ungt håndskrift, det mindre stockholmske fra 1641. Og det generer altså heller ikke Karen Thuesen, som på folkevisesymposiet gjorde rede for den undersøgelse af DgF 288, der står at læse i denne årgang af *Danske Studier* s. 63ff; jeg vil gerne komplimentere Karen Thuesen med en fin og veldokumenteret fremstilling, men overbevist mig har hun ikke. Jeg tror, der er tale om epigondigning, og vil derfor lettere kunne tilslutte mig den opfattelse, som kommer til udtryk hos Iørn Piø: den kønne lille vise er forfattet af en adelsdame i begyndelsen af det 17. århundrede.¹⁹

Tilbage til Bengt Jonsson: Han argumenterer for sin helhedsopfattelse med imponerende vidsyn og lærdom. Den tvivl, man alligevel kan nære, skyldes naturligvis ikke, at han fratager Danmark førsteretten til genren, om end en sådan adfærd jo nok må anses for lettere upassende. Nej, problemet er, at han lige så lidt som nogen forgænger kan slå bro fra det formodede tilblivelsestidspunkt til den tidligste overlevering. Der må være grænser for, hvor meget man kan hænge op på en antagen mundtlig tradering, og det er da også betegnende, at Jonsson ligesom andre før ham er på udkig efter tidlige skriftlige spor af folkevisen i andre genrer. Ikke overraskende inddrager han da Eufemiaviserne i sine overvejelser,²⁰ men dem kommer man let til at trække for store veksler på. De er ikke folkeviser, men har enkelte elementer fælles med visen; om det skyldes lån fra folkevisen til Eufemiaviserne eller omvendt, vil aldrig kunne afgøres.

Med disse betragtninger har jeg ikke modbevist Bengt Jonssons hypotese. I det hele er der jo elendige muligheder for at levere beviser på dette felt, hvor meget i sagens natur må være af den art, at en påstand hverken kan verificeres eller falsificeres.

Men for mit eget vedkommende ville jeg være mere tilbøjelig til at henlægge genrens tilblivelse til et andet tidsrum og et andet milieu, hvor der er mulighed for en sproglig vekselvirkning som den, der kunne danne baggrund for eller give forklaringen på visse træk i visernes sprog: unionstiden (og hvad milicuet angår, unionstidens fællesnordiske adel og

embedsstand). Den teoris rigtighed kan lige så lidt som Jonssons bevises; men den har dog den fordel, at gabet mellem tilblivelse og skriftfæstede belæg på genrens eksistens er væsentlig mindre.

Noter

For god ordens skyld skal følgende forkortelser opløses:

AphS Acta Philologica Scandinavica Iff, 1926ff.

DgF Danmarks gamle Folkeviser I-XII, 1853-1976.

DgP Danmarks gamle Personnavne I-II, 1936-64.

1. Nogle af denne artikels synspunkter, specielt vedrørende navnestoffets værdi som dateringskriterium, har jeg tidligere haft lejlighed til at fremlægge, dels i en lille serie forelæsninger, som jeg holdt, da jeg var gæsteproffesor ved University College i London i 1978, dels i et foredrag i Selskab for nordisk filologi, København, i 1980. Det sidstnævnte er tillige med den efterfølgende diskussion resumeret i *Selskab for nordisk filologi. Årsberetning for 1979-1980*, 1981, s. 47-49.

Artiklen fremtræder her i nogenlunde den skikkelse, som den havde i mit foredrag ved folkevisesymposiet på Københavns Universitet i august 1994. Den afviger dog dels ved, at jeg her medtager et par afsnit, som jeg strøg for at overholde tiden, dels ved, at jeg – næppe til gavn for dispositionens klarhed – har søgt at indarbejde nogle af de overvejelser, som jeg først fik anledning til at komme ind på i diskussionen efter foredraget.

Jeg har ikke gjort meget helhjertede forsøg på fjerne sporene af den mundtlige fremførelse.

2. Titlerne anføres her i bedre overensstemmelse med bibliografiske krav:

Johs. Brøndum-Nielsen: De danske folkevisers betydning i sproglig henseende. *Nordisk tidskrift* .. , 1910, s. 587-602; genoptrykt med ændret ortografi i hans *Studier og Tydninger*, 1951, s. 1-18.

Elias Wessén: Om de nordiska folkvisornas språkform. *Nysvenska studier* VIII, 1928, s. 43-69.

Agnes Agerschou: Oprindelige Træk i dansk Folkevisesprog. *Sprog og Kultur* XII, 1943, s. 65-74.

Peter Skautrup: Folkevisesproget. *Det danske Sprogs Historie* II, 1947, s. 73-80.

Aage Jørgensen: Folkevisesproget. Med særligt henblik på DgF 239 Møens Morgendrømme. *Danske Studier 1964*, 1964, s. 5-23; også som *Meddelanden från Svenskt visarkiv*, nr. 18; let revideret optryk 1969.
3. Agnes Agerschou: Vedels Forhold til de af ham benyttede Tekster, saaledes som det fremtræder i Hundredvisebogen. *AphS* XV, 1941-42, s. 254-325.
4. Karen Thuesen: Folkevisernes kvindenavn: Forbilleder og former. *NORNA-rapporter 45. Analogi i navngivning*, 1991, s. 211-20, redegør for visse re-

- sultater af et større studium af folkevisens navneskik. Et af formålene med dette studium er angiveligt at undersøge navnestoffets værdi som dateringskriterium; men i den foreliggende artikel behandles dette forhold ikke.
5. *Det danske Sprogs Historie* II, 1947, s. 79.
 6. *Middelalderlitteraturen*, 1966, s. 353f.
 7. Jeg véd ikke, hvilken lokalitet Brøndum-Nielsen har haft i tankerne. Den eneste mulighed, jeg har kendskab til, er *Øgelstrup* i Råsted sogn, Ulfborg herred; dette navns førsteled kan være et *Ø(th)kil*, men det er ikke sikkert, at det er det; se nærmere *Danmarks Stednavne* 17 (ved Gordon Albøge), s. 386.
 8. De frekvensoplysninger, som Karen Thuesen meddeler i sin i note 4 nævnte afhandling, er et langt stykke forenelige med mine; de afvigelser, der alligevel kan iagttages, beror især på, at hendes optællingsgrundlag er et andet end mit. Eva Villarsen Meldgaards påvisning er omtalt i diskussionsreferaterne i den i note 1 nævnte årsberetning, s. 49, og i Karen Thuesens netop omtalte artikel, s. 219f.
 9. Jf. hans udgave *Danske Folkeviser fra Riddersal og Borgestue*, 1925, s. 244: »Buen: Sadelbuen(?)«.
 10. Se henholdsvis *Kirkeårets Søndags-Evangelier* .. udg. af C.J. Brandt, 1865, s. 102, lin. 19f (eller *Svenska medeltidspostillor*. Del 8. Utg. av Bertil Ejder, 1983, s. 127, lin. 6f); og *Svenska Medeltids-Postillor*. Utg. af G.E. Klemming. Tredje Delen, 1893, s. 92, lin. 4f.
 11. Her citeret efter *1500- och 1600-talens visböcker* I, s. 43.
 12. Se fx *Sumlen 1990-1991*, 1993, s. 328 og 332.
 13. *APhS* XV, 1941-42, s. 296.
 14. *Sumlen* 1989, 1991, kap. 2, især s. 54, 60, 111-13.
 15. *Danske Studier* 1976, 1976, s. 30.
 16. *The Birth of the Ballad*, 1989, s. 43.
 17. Kaj Bom: Danmarks norske Folkeviser. *Danske Studier* 1973, 1973, s. 185-90, M44-M74, M159-M160; Poul Lindegård Hjorth: Linköping-håndskriftet og »Ridderen i hjorteham«. *Danske Studier* 1976, 1976, s. 5-35.
 18. *APhS* 29, 1971-73, s. 109.
 19. Iørn Piø: *Nye veje til Folkevisen*, 1985, s. 110-18.
 20. Se fx *Sumlen* 1989, 1991, s. 73 og 112; førstnævnte sted lover Bengt Jonsson, at han i et kommende arbejde vil ofre et særligt kapitel på Eufemiaviserne. David Colbert har på meget fortjenstfuld måde behandlet Eufemiaviserne indicieværdi, når det gælder at datere folkevisegenrener, i *The Birth of the Ballad*, 1989, s. 78ff; i det foredrag, som blev oplæst på folkevisesymposiet, hvor han ikke selv kunne være til stede, er han øjensynlig kommet i tvivl om, hvor meget man egentlig kan slutte ud fra formodede folkeviselån i middelalderlitteraturen, først og fremmest Eufemiaviserne: »Her gælder det at fastslå at det er litteraturen der har lånt fra folkeviserne og ikke omvendt. I enkelte tilfælde synes det at lykkes, men ellers er bevistet knap så ligetil« (citeret fra den i januar 1995 udsendte kopi af hans foredrag, s. 15). (*David Colberts foredrag fra folkevisesymposiet er trykt i denne årgang af Danske Studier* s. 79ff red.).